

ПИСМА

ТОМАС МАН

До ХЕРБЕРТ ОЙЛЕНБЕРГ

Мюнхен, 6 януари 1925

Уважаеми господин Ойленберг,

Какво искате да направите — да пишете за случая Пиперкори? Да го разтръбите навред? Да подразните любопитството на публиката? Да предизвикате скандал? За да се поправите? На кого, на Хауптман? Невъзможно! За да се поправите на обществеността? Но Вие ѝ готвите само една сензация, една лъжлива, възмутителна сензация, а тогава аз с негодувание ще трябва да се браня срещу обвинението, че в образа на холандеца съм изобразил Герхарт Хауптман. Това не е вярно! Но след като заявявам, че не е вярно, искам непременно да отдам дължимото на истината. Година преди образът да стане актуален, през есента в Боцен, аз се намирах под впечатление на властната и затрогваща личност на писателя. Това преживяване повлия на оформянето на отделни външни белези у Пиперкори. Не мога и не желая да го отричам. Не мога обаче да отстъпя нито крачка повече. А и какво сходство може да има личността на Хауптман с бившия търговец на кафе от Ява, който пристига в Давос с маларията и любовницата си, една авантюристка, и отказвайки се от всичко, се самоубива с азиатски опии. Никакво, другояче не може и да бъде; единствено у посетителите да са се пробудили известни спомени, например в началото на епизода, но и те отлитат и изчезват колкото повече напредва фабулата. Сега романа са прочели вече може би 50 000 души. Точно пресметнато, от тях биха се досетили само две дузини, именно защото и те споделят моето изживяване. Останалите не подозират абсолютно нищо, както трябва и да се очаква. И Вие сте готов да ги просветите? Моля Ви сърдечно и настойчиво — откажете се от това намерение!

Както в други градове, така неотдавна и в Штутгарт прочетох пред публика началните редове от епизода с Пиперкори, няколко дни след като Хауптман се бе появил там. За слушателите е излишно да говоря, но и на нито един от онези, които се бяха събрали след доклада на учителя на приятелска среща с него, не трепна окото — явно бе, че споменът не докосна никого. Близки познати и приятели на Хауптман — Льорке, Райзигер, неговият Екерман — Шаниро, който изготви един почти възторжен реферат за „Вълшебната планина“, д-р Ельосер, на когото също дължа една неимоверно положителна рецензия, изцяло се поддадоха на въздействието на образа, ако не без той да събуди у тях какъвто и да е спомен, то все пак без сянка от съмнение.

Васерман, който също познава Хауптман, ми писа по този повод: „Когато Вашият многогласов оркестър издига накрая една фигура като Пиперкори (завидно замислен и изваян образ), ние се изправяме вече пред ирационалното, пред плод на въображението от висок стил.“ Да, наистина това е плод на въображението, който неволно и почти несъзнателно е обогатен от силно, истинско изживяване. Един образ, който като идея и в съществените си черти, като конвация. Една фигура на все по-снишаващия се ръст на „бърборковците“, без трастна фигура на все по-снишаващия се ръст на „бърборковците“, без изграден, разбира се, дълго преди да срещна Хауптман, и на тази среща, на едно съжителство от две седмици Пиперкори дължи някои свои живи черти. И това означавало, че съм се заловил да карикатура първия поет на Германия? Нима Вие, като поет, не познавате, нима и Герхарт Хауптман не познава процеса, за който говоря? Казват, че Михаел Крамер е съществувал, Колега Крамптон, алкохоликът, е съществувал. Историята на Габриел Шилинг е „истинска“ история.

Ала историята на Питър Пиперкори не е истинска история, от действителността тя носи само няколко шриха.

Излишно е да се казва, че някои от многобройните рецензии в печата не съдържа и най-слаб намек за никакво сходство. Поради дискретност? Не, поради естествено неведение и желание то да се наруши би било едно вредно начинание във всяко отношение. Но няма да е съвсем излишно да се отбележи, че изобщо не съществува отпечатано или изказано в писмо мнение, което да не признава, че Пиперкори наред с Йоахим Цимзен е най-сполучливият и пленителен образ в книгата, „Та нали нему — продължава Васерман — принадлежи тайната Ви любов“... Тайната любов! Не очаквах, че била чак толкова тайна. А сега трябва да се защиждавам срещу упрек в хладнокръвно предателство!

Повярвайте ми, драги господин Ойленберг, човешки погледнато, за мен ще бъде тежък удар, ако мисълта за предателство, за злорадо дебнене, за непочтително използване, пусне корен в душата на Хауптман, и то, както се налага да се усъмня, от един подхранен отвън къли. Във всеки случай това ще е въпрос между него и мен — въпрос, който, както смея да вярвам, няма да е безнадежден: неговото величие, добрина, ведрост ме карат да разчитам на разбирателство. Но, за бога, моля Ви още веднъж — „не пишете“ за това! Пишете на него, на мен, както Ви повели сърцето! Ала не разваляйте всичко, като повдигнете въпроса пред общественост, за която сте длъжен да знаете не по-зле от мен, че не е дорасла и не е достойна за него!

Ваш искрено предан

Томас Ман

Адресат на писмото е Херберт Ойленберг (1876—1949), писател, автор на много пиеси, романи, есета. Очевидно той е възнамерявал да открие пред обществеността сродството между минхер Пиперкори („Холандецът“), герой от романа на Томас Ман „Вълшебната планина“, и личността на писателя Герхарт Хауптман. Неговият приятелски кръг се състои от Оскар Лъорке (1884—1941), поет, редактор в изд. „С. Фишер“, Ханс Райзигер (1884), поет, белетрист, преводач, автор на предисловие към „Вълшебната планина“, един от близките приятели на Томас Ман, Йозеф Шапиро (1893), литератор, съставител на „Разговори с Герхарт Хауптман“, Артур Ельосер (1870—1957), театровед и литератор, автор на монографията „Томас Ман. Живот и дело“, 1925 г., издадена по случай 50-годишния юбилей на писателя. По повод образа на Пиперкори Томас Ман цитира конкретно изказване на своя приятел, писателя Якоб Васерман (1873—1934). Томас Ман всъщност изрежда герои от едноименните пиеси на Герхарт Хауптман — „Михаел Крамер“, „Колега Крамптон“, „Бягството на Габриел Шилинг“. На 2 април 1925 г. Томас Ман пише дълго и прочувствено на Герхарт Хауптман, като признава, че единствено заради изкуството е сторил наистина грях спрямо него и го моли за прошка.

До КАРЛ КЕРЕНИ

Кюснахт-Цх. 20. II. 34

Многоуважаеми господин професоре,

За мен отново бе особена радост и обновителен подтик да получа Вашето ценно писмо заедно с двете забележителни студии. След като вече се запознах с тези по-малки образци на Вашата религиозна, историко-митологическа интуиция, веднага, щом имам възможност, ще се заловя да проуча и голямото Ви съчинение върху гръцко-ориенталския роман. Но трябва да проверя дали съм дорасъл до неговото ниво. Навярно то ще ме накара да се почувствувам засрамен от засега все още доста тесните граници на моите позитивни познания в тази прекрасна и дълбока област. Но вярата, че съществуват някои вътрешни предпоставки за тяхното разширяване ми дава Вашето изказване, а именно, че имало какво да научите от „Вълшебната планина“ и „Историите на Иаков“ и че за изследовател като Вас те могли да имат положително значение. Същевременно за мен е доказателство — или спомен — и това, че още във „Вълшебната планина“, която беше досега интерес изключително с външната си тема, са вплетени интереси и мотиви, които впоследствие се превърнаха в подчертан обект на фабулата в романа за Йосиф; с други думи — колко нагледно „Романът за санаториума“ състави свързващото звено между реалистичната младежка творба „Буденброкови“ и подчертано митологическото дело на моите вече близо шейсет години.

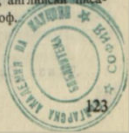
Наистина в моя случай постепенно усиливащият се интерес към митичното и религиозно-историческото е „явление, присъщо за възрастта“, то съответствува на един вкус, който с течение на годините се отвърща от буржоазно-индивидуалното, за да се насочи към типичното, общото и човешкото. Щеше да е изключено да ми допадне на младини сцена като тази, която споменавате, сънят на Иаков за Анул — в реплика на чакалоподобия: „И все пак, ще се отърва от главата си.“ Звучи едва ли не като лична шега, която всеки отминава. Ала тук става дума за утвърждаването на един бог. Та нали този Анул, сега още полувяр и сатир, е бъдещият Хермес-Psychopompос. Забелязахте ли, че съм го поставил върху камъка точно в позата на Хермес от Лизипий в Неапол. Тази скулптура ми харесва изключително много, едно прекрасно копие от нея е изложено в „Altes Museum“ в Берлин, а пасажът е израз на скрита почит. От английските писатели, които посочвате, двама познавам доста добре. В изкуството на Хъксли, преди всичко в есеистиката му, ме възхищава най-финият развлет на западноевропейския дух. Предпочитам го пред Д. Х. Лоурънс, който безспорно е едно значително и характерно за времето си явление, но неговата туберкуозна чувствителност не ми се нрави много. Заедно с Вашето писмо към Паус ме насочи и една статия в „Нойе Цюрихер Цайтунг“, която коментираше неговите книги „Защита на чувствеността“ и „Взгледът за култура“, и то под заглавие „Назад към ихтиозаврите“. Положително това е плосък и опростителски наслов, но подигравката, която съдържа, не е лишена от основание. В съвременната европейска литература съществува един вид озлобление срещу разволя на човешкия ум, което никога не съм приемал другоаче, освен като едно снобско и глупаво отричане от самия себе си. Да, позволете ми да призная, че не съм привърженик на антидуховното и антиинтелектуалното движение, застъпвано в Германия именно от Клагес. Отрано долових опасността и се борих срещу нея, защото прозрях всичките й брутално антихуманни последици, още преди те да се извият... Онова „Възвръщане на европейския дух към най-висшите, митически реалности“, за които Вие така убедително говорите, е наистина едно голямо и положително духовно-историческо дело и аз си позволявам да се гордея, че с моето творчество донякъде съм взел участие в него. Разчитам обаче на разбиране от Ваша страна, когато казвам, че често пъти с „ирационалната“ мода е свързано известно пожертвуване и хлапашко пренебрегване на постижения и принципи, които правят не само европееца европеец, но и човека — човек. Тук става дума за едно „възвръщане към природата“ от значително по-неблагоприятно човешко естество, отколкото бе онова, което подготви Френската революция... Достатъчно! Вие ме разбирате. Аз съм човек на равновесието. Накраям се инстинктивно наляво, когато лодката застрашава да се обърне надясно — и обратното.

След това отклонение сигурно няма да попречи, ако си припомня още веднъж неописуемото очарование, с което ми въздействува Вашето изследване, посветено на статуята на малкия Телесфор с „гугла“ и пергаментов свитък. Каква възшебна фигура е този малък бог на мъртвите! А какво възшебство само излъчва всякове наред историята за плаща с гуглата. Странно! Аз нямах дори представа за тези неща и въпреки всичко бях натъкмил моя Йосиф с плащ с гугла и пергаментов свитък, след като възкръсва от кладенеца и измаелитяните го повеждат през Египет. Това са загадъчни игри на духа, които доказват, че влечението към научното знание може да възникне само до известна степен.

Като Ви поздравявам с най-дълбока почит, многоуважаеми господни професоре, оставам Ваш

предаи
Томас Ман

Карл Керени (1897), унгарски учен, филолог-класик, автор на ценни трудове върху античната литература: „Гръко-ориенталският роман в религиозно-историческо осветление“, „Митология на гръците“, „Аполон“ и др. Поддържа оживена писмена връзка с Томас Ман по време на изгнаничеството му (Томас Ман — Карл Керени „Разговори в писма“, 1960). Неговите студии върху гръцката митология са за Томас Ман стимул и опора в работата му над тетралогията „Йосиф и неговите братя“. Олдъс Хъксли (1894), английски романист и есеист; Д. Х. Лоурънс (1885—1930), английски поет и белетрист; Джон Купър Паус (1902), английски писател, митолог, есеист; Лудвиг Клагес (1872—1956), немски графолог и философ.

Многоуважаема госпожо,

За съжаление отговарям със закъснение на любезното Ви писмо, което получих още в Ница, където многото лични ангажименти ме принудиха да занемаря кореспонденцията си. Надявам се, че следните данни няма да пристигнат твърде късно.

Пак в Ница получих първите екземпляри на „Histoires de Jacob“, прегледах старателно превода и останах с най-добри впечатления. Ако не се лъжа, Вие сте разрешили тежката задача, каквато представлява този превод, с изключителен такт и успех, затова смея да се надявам, че френската общественост ще Ви отдаде дължимата благодарност за него. Във всеки случай лично аз съм Ви искрено и сърдечно признателен за голямата всеотдайност, която сте вложили в това сложно и изискателно начинание, тъй като наистина мога да оценя неговата висока стойност. Като скромнен израз на благодарност, позволете да Ви изпратя една моя снимка, с молба да я запазите за спомен от Вашата прекрасна и полезна работа над моята творба.

С удоволствие научавам за намерението на господин Морис Ноел да напише за „Фигаро“ една студия върху романа. Както ми съобщавате, той желае да му дам и някои данни за възникването и замисъла на книгата. В такъв случай естествено ще бъда кратък, защото едно шо-годе изчерпателно изложение на вътрешните предпоставки за пораждаването на подобна творба ще ме отведе много надалеч и ще отнеме много време и място. Преплетоха се разнообразни тенденции и настроения, докато най-после се породи необикновената концепция. Чисто сюжетно тя има доста дълбоки и стари корени в духовното ми битие, защото си спомням, че още като юноша проявявах изключителен интерес към античния, ориенталския и особено към старосипетския живот и четях съответните книги. Продукт на много по-късен период бяха религиозно-историческият и религиозно-психологическият интерес, формирали един от подтиците на това начинание, за което на младини не съм се осмелявал дори да мечтая. Изобщо с този роман, доколкото поне този път съм се освободил от бюргерското и индивидуалното и съм преминал към типичното и митическото, сложих началото на нов етап в литературната си дейност. В основата на цялата творба лежи всъщност вникването в тъждеството на двете понятия — типично и митическо. С тях е свързано и чувството за човечност, което е един от изворите на желанието ми да напиша този обширен разказ. Впрочем както в „Буденброкови“, отново става дума за историята на възхода на едно семейство, в известен смисъл дори за обратното — за неговия упадък и изтъняване; пример за това е младият Йосиф — артистичната натура, която живее в сферата на религията и се отнася към своите праотци приблизително така, както Ханс Буденброк към неговите; само че, както споменах, в тази митическа книга семейно-бюргерското се издига до общочовешкото и в основата си творбата донякъде храни амбицията да отрази една съкратена история на човечеството. Подобен замисъл разкрива големият увод преди първия том със заглавието „Пътуване из ада“, но естествено не се отнася само до него, а до цялото.

Чувството за човечност, което вече споменах, се вплита в творбата и по друг начин. Струва ми се, че тежките и разтърсващи изживявания, през които е минал в последните десетилетия дори само човекът на Запад, са пробудили съвсем нов интерес към съдбата на човека изобщо, към неговия произход, към мястото му в космоса и неговото бъдеще, бих казал, един нов хуманен интерес, който не е само мой; днес той несъмнено занимава още много умове, а у мен се прояви посредством концепцията на творбата. Ако тази своеобразна творба намери отзвук, ще свържа това именно с родството на чувствата между мен и живеещите и страдащите заедно с мен.

Мисля, че с тези бележки посочих съществени мотиви, от които е възникнала и продължава да възниква работата. И бих се радвал, ако с тях съм набавил на критика от „Фигаро“ малко полезен психологически материал. Моля да предадете на господин Ноел моите почитания и признателност за неговото участие, като прилагам за него и една картичка.

С надеждата при случай да се запозная лично с Вас в Париж, оставам, многоуважаема госпожо, със сърдечни поздрави

Ваш искрено предан
Томас Ман

Луизе Сервицен (1896) превежда произведенията на Томас Ман на френски език.

Многоуважаеми господин Рудолф Олден,

Дочувам, че английският ПЕН-клуб възнамерява да подеме акция в полза на нашия именит колега Роберт Музил. Това е една добра, хубава, радостно посрещната вест, която направо ми смъква камък от сърцето. Отдавна се тревожа за този изключителен човек и неговото неопценено творчество, но сега си отдъхвам, след като разбирам, че в този случай светът осъзнава необходимостта да се намеси и да коригира една епоха, допуснала такива пропуски в своята гордост пред духовните си титани и в чувството си за отговорност към съдбата на своите велики хора.

В мен напират желанието да споделя с Вас колко високо ценя творческото дело на Музил, за да използвате моето изявление както намерите за добре в Англия, където то навярно все още не е тъй известно. За нито един от образците на съвременно немско творчество не се чувствавам така сигурен в преценката на потомството, както за този. „Човекът без качества“ е без съмнение проза от най-висока класа, чисто място е сред най-изисканото, което нашата епоха изобщо може да предложи, книга, която ще надживее десетилетието и в бъдеще ще се цени високо. При появата на втория том аз нарекох романа „едно поетично начинание, чиято изключителност и повратно значение за развитието, извисяването, одухотворяването на немския роман е извън всяко съмнение“. Пожелавам си да се позова и днес на тези думи.

Произведение с такава образност и духовност не означава ни повече, ни по-малко от спасяване на честа на нашата иначе доволно компрометирана пред историята епоха. Ако въпреки отдалечеността и утежняния от редица обстоятелства достъп, в Англия се забележи известно разбиране, което да се изяви и на дело, това е достатъчно, за да прави чест на страната. Кажете го, моля, от мое име на всеки, който желае да го чуе!

Ваш искрено предан
Томас Ман

Адресат на писмото е писателят Рудолф Олден (1885—1940), редактор на в. „Берлинер Тагеблат“. През 1933 г. емигрира в Прага, после в Париж, накрая се установява в Англия.

До АЛФРЕД ДЪОБЛИН

Пасифик Палисейдинз
Калифорния
по случай 14 август 1943

Уважаеми Алфред Дъоблин,

Вашият юбилей и за мен е ден на възпомяване за много, великолепно запълнени часове, които дължа на Вашето творчество; този празник е мил и за мен и аз тържествено го приветствам, за да изразя цялото възхищение, изпълващо сърцето ми пред тъй много смелост, новота, оживление и напредък, с които надарихте немската поетична проза, като същевременно по строго индивидуален начин съдействахте за оформянето на най-новия облик на западноевропейската литература изобщо. Вие съмахте да постигнете това благодарение на съчетаването на архаични и прогресивни съвременни елементи, които бележат творческата Ви същност; защото не бяхте романист по една изтъркана схема, а певец във вечния епически смисъл на думата, възпитан при това цялата предизвикателна интелигентност и остър познавателен усет, присъщи на днешната социална духовност. Може би Вашето творчество най-добре ще позволи да се проучи как в изобразяването на човешката природа непохватно-обективното, рапсодичният репортаж се свързва с бунтарското, подбудителското, поетично-революционното, а макар да е признак на кризата, която романът като художествена форма изживява в наши дни, Вашето творчество, плод на буйна фантазия и волно мечтане, доказва още и прилежаността на естетическото предсказание, че романът се бил изчерпал, и се превръща в ярък документ за това колко по-увлекателен е той в сравнение с поезията, която била призвана да заеме мястото му.

За Вашето многолико разказваческо дело, възникнало при това сред сериозна всекидневна професионална дейност, по време „на нощни дежурства в „Бърза помощ“, между две консултации, по стълбите, отивайки на посещение при болния“, както веднъж сам Вие се изразихте, нашето забележително отечество Ви се отблагодари, като Ви прокуди. Вие носихте с абсолютно достойнство незавидната участ на изгнаничеството, на откъсването от жизнената среда, на лишаването от възможността да творите и работите, и цялото свързано с това вътрешно и външно терзание. Твърдостта, позната ни от Вашите книги, с която Вие гледате на ужасите и жестокостите в човешкия живот, се е съхранила и спрямо личната Ви съдба, и спрямо безумните събития, които я причиниха, а ние никога не сме чули нито стон от Вашите уста. И въпреки това знаем, че сте страдали повече, загубили сте повече, отколкото мнозина от нас, че и днес още тръпнете в грижи по най-скъпото, и нашето възхищение пред Вашия жизнен подвиг се задълбочава от човешкото съчувствие, с което поради собствения си опит сме готови да откликнем. Малко остава и Вашата 65-годишнина ще може да се отпразнува свободно и в отдъхналата си от ужасите Германия. Но тъкмо сега още не може. Затова всички ние тук, далеч от нея, искаме да изразим днес още по-ревностно своето разбиране за значението, което имате за духовния живот на Германия, за настоящето и за бъдещето.

Томас Ман

Алфред Дьоблин (1878—1957), немски писател, през 1933 г. емигрира във Франция, после в САЩ. По-значими творби: „Валенщайн“ в 2 тома (1920), „Планини, морета и гиганти“ (1924), „Берлин, Александерплац“ (1929), преведана на български (1980).

До ТЕОДОР В. АДОРНО

Пасифик Палисейдиз, Калифорния
1550 Сан Ремо Драйв
30 дек. 1945

Мили д-р Адорно,

Бих искал да Ви пиша по повод ръкописа, който неотдавна Ви оставих и който може би се готвят вече да четете. Не ми се струва, че с това прекъсвам работата си.

Фактът, че странната, може би немислима композиция (доколкото се е получила) се намира у Вас, създава за мен някакво напрежение; защото при все по-често обемащата ме умора се питам дали няма да сторя по-добре, ако я изоставя; а дали да продължа, зависи донякъде и от това, как Вие ще я възприемете.

Желанието ми е главно да поясня принципа на монтажа, който напълно откровено, неприкрито, и може би доста шокиращо е проникнал по своеобразния си път в цялата книга. По забавен, но и загадъчен начин, съвсем наскоро той изпъкна отново — когато трябваше да характеризирам една болестна криза на героя и включих в книгата точно, дума по дума, всекиму познатите симптоми на болестта на Ницше, тъй, както те се срещат отразени в писмата му, наред с препоръчаните диети и прочие, като просто ги прилепих. С похватите на монтажа внесох и мотива за останалата невидима, изобщо несрещната, плътски недокосната почитателка и любима на Чайковски — госпожа Мек. Тъй, както е известно и исторически дадено всичко, аз го прилепвам и заличавам контурите, за да се влее в композицията като волна митическа тема, близка всекиму. (За Леверкюн тази връзка е средство, с което заобикаля любовната забрана, повелита на дявола за студенина.)

Друг пример: в края на книгата явно прилагам под формата на цитати темата на Шекспировия сонет — тригълника, в който приятелят изпраща приятели си при любимата, за да я спечели за него, а последният я „спечелва за себе си“. Естествено аз променям темата — Адриан уби в любовния приятел, обричайки го вследствие връзката му с въпросната жена (Инес Роде) на пагубна ревност. Ала с това наподобеното едва ли губи характера си на кражба.

Не ми се вярва да изиния това поведение достатъчно убедително, дори и ако се позова на Молиеровите думи „Je prends mon bien où je le trouve“¹. Би могло да се говори за възрастовата склонност да възприема животът като продукт на културата и в образа на митически клишета,

¹ „Вземам с пълни шепи, откъдето ми попадне“ (фр.). — Б. пр.

които са за предпочитане пред „самостоятелното“ откритие със закъстеният престиж. Но знам прекалено добре, че още твърде отдавна съм се упражнявал в нещо като по-висше преписване: например в случая със заболяването от тиф на малкия Ханс Буденброк, за чието изображение невъзмутимо претисах съответната статия от един „Konversationslexikon“, така да се каже, аз я „опоетизирах“. Стана прочута глава. Ала заслугата ѝ се състои само в известно одухотворяване на механично присвоено (и в трика с косвеното съобщение за смъртта на Ханс).

По-сложен, да не кажа скандален, е случаят, свързан с присвояване на материали, които са ми по себе си са вече дух, сиреч свързан с една истинска литературна заемка, направена с такова изражение, като че уловеното е достатъчно, за да послужи на собствената идейна композиция. С право подозирате, че сега имам предвид дръжките — и да се надяваме, все още недотам груби — посегателства върху известни откъси от Ваши музикално-философски съчинения; тук извинението е особено наложително, особено след като читателят на първо време не може да ги установи, а и заради илюзията не е дадена реалната възможност да му се посочат. (Някак не върви да се пише в бележка под линия: „Това е от Адорно-Визентрунд“). Странно наистина: отношението ми към музиката е известно, винаги съм имал разбиране за музикалната строеж на литературата, чувствувал съм се кажи-речи музикант, пренасял съм техниката на музикалната тъкан върху романа, а съвсем наскоро например Ернст Тох изрично призна и подчерта в една своя честитка моята „музикална посветеност“. Но за да се напише роман за композитор, където понякога се долавя дори амбицията да се превърне той между другото, наред с другото, и в роман за музиката — затова е нужно нещо повече от „посветеност“, а именно — „начетеност“, която просто ми липсва. По тази причина още в началото реших да не се боя от каквото и да е подражание или прибавяне до чужда помощ за една книга, която без друго клони към принципа на монтажа; осланях се, разбира се, на това, че заетото, наученото би могло много добре да придобие самостоятелна функция, символичен личен живот вътре в самата композиция, като остане незасегнато в началния си критически първообраз.

Бих желал да споделя това гледище. На мен, чието музикално образование едва ли надхвърля късния романтизъм, Вие действително внушихте понятието за най-нова музика, което ми бе необходимо за една книга, а тя, между други, наред с някои други има за обект ситуацията на изкуството. Моето „посветено“ невежество се нуждаеше, също както в случая с тифа на малкия Ханс, от характерни белези, а сега предоставям на Вашата любезност да се намесят и поправите там, където тези характерни белези, подчинени на илюзорността и на композицията (аз не ги дължа изключително на Вас) са изопачени, погрешни и предизвикват подигравката на специалиста. Един от откритите е професионално проверен. Прочетох на Бруно Валтер разделите върху Опус № 3. Той бе в ода душевен. „Наистина, това е грандиозно! Никога за Бетховен не е казвано нещо по-добро! Не съм предполагал, че сте проникнали тъй дълбоко в него!“ А при това дори не бих желал да призова с прекалена възискателност специалиста като единствен съдиш. Тъкмо музиковедът, винаги много горд с тайнствената си наука, ми се вижда лесно склонен на снизходителна усмивка. Предпазливо и *cum grano salis*² би могло да се каже, че нещо ще въздействува правилно, ще се отвори правилно, без да е изцяло така. — Но не искам да Ви се докарвам.

Романът е напреднал дотам, че 35-годишният Леверкюн, обзет от прилив на еуфорично вдъхновение, композира за неимоверно кратко време своята основна творба, или своята първа основна творба „Apocalipsis cum figuris“³ по петнадесетте рисунки на Дюрер, а може и направо по текста на Откровението. Тук става дума за стремежа на една творба (представям си я предимно като немски продукт — оратория с оркестър, хор, сола и четец) да бъде замислена, реализирана, белязана с определена сила на внушението и всъщност аз Ви пиша, за да не се отклоня от онова, което все още не смея да засегна. Нужни ми са няколко характерни, действителни белези (достатъчно са съвсем малко), които да дадат на читателя една правдоподобна, убедителна картина. Искате ли да обсъдим заедно как творбата — имам предвид творбата на Леверкюн — би могла приблизително да се реализира; как бихте постъпили Вие, ако сте в съюз с дявола; или бихте ли ми подсказали една или друга музикална поанта за засилване на илюзорността. Пред мен витае нещо сатанинско-религиозно, демонично-благочестиво, едновременно строго канонизирано и с греховно въздействие, а често

² Със зрънце сол (лат.). — Б. пр.

³ Апокалипсис с рисунки (лат.). — Б. пр.

и оскверняващо изкуството; а понякога и нещо, което възкресява примитивното, елементарното (споменът Кречмар-Байсел), пренебрегва делението на тактове, дори организацията на тоновете; после нещо, практически едва осъществимо — стари черковни тоналности, черковни хорове, които да пеят в нетемперирани строй, така че нито един тон или интервал да не се възпроизвежда от пианото и ес. Но лесно е да се каже „etc.“

Пишейки тези редове, научих, че ще ви видя по-рано, отколкото бе предвидено, на уредената вече среща в сряда следобед. Ех, тогава можех да Ви кажа всичко това и устно! Ала от друга страна, така е по-редно и аз съм спокоен, че имате нещо черно на бяло в ръцете си. Нека то подготви предстоящия ни разговор, а има ли потомство, ще бъде нещо и за него.

Ваш предаи
Томас Ман

Теодор В. Адорно (1903), немски философ, социолог и композитор. През 1934 г. емигрира в Англия, после в САЩ. От 1950 г. професор във Франкфурт на Майн. По-известни негови произведения са: „Философия на новата музика“ (1949), „Минимал моралии“ (1951), „Три студии върху Хегел“ (1963) и др. Поддържал е близки приятелски връзки с Томас Ман. Бруно Валтер (1876—1962), немски диригент, приемник на Густав Малер, емигрира през 1933 г. в Австрия, после в САЩ, близък приятел на Томас Ман още от по-млади години. Вендел Кречмар, Йохан Конрад Байсел, герои от романа на Томас Ман „Доктор Фаустус“ (1946).

До ХЕРМАН ХЕСЕ

Пасифик Палисейдиз, Калифорния
1550 Сан Ремо Драйв
25 ноември 1947

Драги господин Хесе,

Вече са мое притежание (а то е истинско притежание) милото Ви писмо от октомври, заедно с любезното допълнение, подарък от госпожа Нинон и ценната кореспонденция върху „Игра на стъклени перли“. От нея прозира колко чисто, възвишено и съкровено е въздействието на тази „incommensurable“⁴ творба и отново се убеждаваме, че няма нищо по-интересно от несравнимото. Тази дума бе използвана най-напред за Гьотеви „Фауст“, и то от самия него, а „Фауст“ си остава образецът, за който си припомняме, щом пак се появи нещо от тази изключителна класа. По повод на едно съставителство на избрани творби от Гьоте се занимах отново с втората част на „Фауст“. Разбирате ли защо толкова често са виждали в нея една скучна, алегорична, пълна с недомлъвки загадка? Аз отново бях изцяло transporté⁵ и окуражен — колкото и възражения да буди, разбира се, странното творение с неговите съмнителни герои, с финала от средновековна опера и смесената от зрелище и химн за света. И все пак как превъзходно е то във всичко, колко одухотворено и пълно с хумор във възкресяването на мита — по полетата на Фарсалия и Пеней и в мистерията за Елена! Колко точно е попаднал на всичко с шеговитото, мъдро, лирическо слово! Ала без друго творбата е обозрима и разбираема и би могло да ни обземе желание да напишем някога един много свеж, непринуден коментар към „Фауст“, който да отърси читателя от твърде смирената боязнь пред възвишеното, ведро, съвсем не недостъпно произведение, така, както е, изключително, смело и по човешки несвършено.

„Игра на стъклени перли“ е донякъде от същото потекло, само че излято в проза — подобно нещо днес се прави в проза. Изглежда, най-добрата работа, писана за нея, принадлежи на Е. Р. Курциус в немското списание „Меркур“. Естествено Вие познавате статията, за която похвалих в Цюрих автора и много, но иначе той е неприемлив, политически направо непоносим — в него има някакво, поне частично, интелектуално закръняване, дори обедняване, което се среща почти във всички, които са прекарвали цялото това време оттатък, и то настройва едновременно dégoûté⁶ и тъжно.

⁴ Несравнима (фр.). — Б. пр.

⁵ Прехласнат (фр.). — Б. пр.

⁶ Отблъскващо (фр.). — Б. пр.

Европа е вече далеч зад нас като съм, за който често и с удоволствие мислено си спомням, особено за подновения контакт с Швейцария, за подновените срещи с Вас. Всичко бе „отново“, накрая, след 8 години, дойде възвръщането към едно любимо място „Huis ter Duin“ в Нордуйк „aan Zee“. Днес там е колкото лошо, толкова и скъпо, но голямата тераса, брегът, морето са великолепни и аз отново писах, подслонен в плажния кош.

При пристигането ни тук, на Хъдзън, митническият чиновник каза: „Are you the Thomas Man? Welcome home!“ Е, да — home⁸. Може да се каже и тъй. Всъщност какво е „home“, вече отдавна не знам със сигурност, в основата си никога не съм го и знаел. Тук препращам към „Пътуване по море с Дон Кихот“, от което Ви цетох веднъж в Монтаньола, когато току-що бе излязло под перото ми.

Нима имате желание да четете отново ранните ми есета! По-добрите от тях са в тома „Благоденство на духа“ и мисля, че тъкмо по-малките заслужават да се прочетат — да речем есето за Щорм и за Платен, което получи одобрението на Кроче, направило му дълбоко впечатление. В края на краищата той е един образован критик, какъвто аз съвсем не съм. Аз обичам да изразявам само искрена си почит, и при това да кажа някоя и друга дума повече.

В момента не правя нищо съществено, опитвам вътрешно това или онова (какво ли ще кажете, ако разширя фрагмента за Феликс Крул в един истински пикарескен роман, като забавление на стари години?) и се озъртам за появилия се сега в европейския свят „Доктор Фаустус“ — книга, която ми струваше много усилия и мъки, която ме изтощи повече от всяка друга и на която въпреки пълното съзнание за някои нейни недостатъци държа неимоверно много. И този път ме интересува само и единствено немското издание — тя е просто непреводима — и преравам всяка поща, за да видя първо дали е дошло нещо върху книгата от Швеция или от Швейцария. Някои неща вече се получиха, в тях все пак вибрира частица от неспокойствието, което е присъщо на творбата, въпреки и наред с монотонността ѝ. Притежавате ли я? Тъй като не разчитах на издателството, трябваше да Ви я изпратя сам, но засега получих само няколко екземпляра, които тук ми бяха крайно необходими. Щом получа повече, един ще бъде адресиран до Вас, стига преди това да не разбера, че вече имате.

Сърдечни поздрави от нашия до Вашия дом, от нашето на Вашето семейство!

Ваш Томас Ман

Херман Хесе (1877—1962), немски писател. Напуска Германия още през 1912 г., установява се в Монтаньола край Лугано, Швейцария. Нинон Хесе — негова съпруга. По време на изгнаничеството на Томас Ман приятелството между двамата писатели се задълбочава и намира израз в оживена кореспонденция. Томас Ман нарича романа на Херман Хесе „Игра на стъклени перли“, книга, „братска по дух“. През 1948 г. в Ню Йорк се публикува на английски език том с избрани творби от Гьоте — „Вечният Гьоте“. Съставителство, подбор и увод от Томас Ман. Ернст Робер Курциус (1886—1956), немски литератор, професор в Марбург, Хайделберг и Болн. През пролетта на 1947 г. Томас Ман и съпругата му Катя Ман отново посещават Европа и още същата есен се завръщат в САЩ. „Пътуване по море с Дон Кихот“, есе върху романа на Сервантес, написано е по време на първото пътуване на Томас Ман до Америка през септември—октомври 1934 г. и е по-късно публикувано с продължения най-напред в „Нойе Цюрихер Цайтунг“ (5—15 ноември 1934), включено в тома с есета „Страдание и величие на майсторите“ (1935), както и в сборника „Благоденство на духа“ (1945). Бенедето Кроче (1866—1952), италиански философ, историк и политик. Фрагментът за Феликс Крул — става дума за романа „Изповедите на авантюриста Феликс Крул“, започнат още през 1910 г., който бива прекъснат заради работата над новелата „Смърт във Венеция“, последвана от романа „Вълшебната планина“; Томас Ман подлавя отново фрагмента от същата страница и ред едва през 1951 г., първата част излиза от печат в 1954 г.; творбата остава nedovършена, тъй като година по-късно Томас Ман умира.

⁷ „Вие ли сте Томас Ман? Добре дошли у дома!“ (англ.). — Б. пр.

⁸ Дом (англ.). — Б. пр.

Мили Лион Фойхтвангер,

И двамата бяхме всецяло погълнати от четивото и дълго разговаряхме върху него, разказахме за книгата и на Ерика, която после взе тома. Смятам, че „Caprichos“ на Гойя във Вашето описание са най-сполучливият символ на самата книга: „цяла Испания е отразена в тях“, цяла Испания, така както набързо и мимоходом я възприех при едно пътуване — естествено, стократно по-точно и исторически потвърдена, изследвана в дълбочина, една мрачно сияеща, грандиозна картина, която ни кара да почувствуваме тъй силната същност на страната, нейния особен, полувъроеписки характер, да речем най-вече в зловещата роля, която играе там инквизицията във века на Волтер — една скандално интересна глава! Изобилието от живи образи върху едновременно точния и обрисуван с широк замах фон, един от които е човешки правдивият до комизъм, оригинален като смесица образ на министър-председателя Дон Мануел; животът на големия художник, преминал в страх и почести; безбройните, налагащи се съвършено ненапратливо сходства с настоящето — всичко е на-право превъзходно, увлекателно, поучително, богато и силно и аз само мога да Ви поздравя за творбата, чийто успех сред читателите тук и там, hic et ubique¹⁰, ми изглежда сигурен.

Трохейните стъпки в завършека на всяка глава, често на вид малко чудновати, ми подсказват с карикатурното в тях непознати на мен испански образци. Те са един Caprice, и за разлика от някои други читатели аз ги прозирам твърде добре. Счита се, това важи особено за немците, че прозата е нещо, което стои малко под стиха; обаче тя може да е и нещичко над него, да го обгърне и, играейки си, да го възсъздаде. Впоследствие е възможно да действа като жонгльорство и дързост, но е също плод на суверенно състояние на духа. Романът, когато е на своята висота, може всичко.

Оттук ще отидем още за няколко дни до Залибург, после в Гашайн, дом Герке. Това ще стане на 15-и. Три седмици по-късно се връщаме в Цюрих, където сме отседнали във Валдхаус Долдер.

На двама Ви всячко добро и довиждане в началото на октомври.

Ваш Томас Ман

Лион Фойхтвангер (1884—1958), писател, емигрира през 1933 г. във Франция, после в САЩ; приятелските връзки с Томас Ман се установяват по време на изгнаничеството им в САЩ, щата Калифорния. Автор на много исторически и биографични романи, повечето от тях преведени на български език. Тук става дума за романа на Фойхтвангер „Гойя или трудния път на познанието“ (1951).

Подбор, превод и бележки
Донка Илинова

⁹ Спешен (англ.). — Б. пр.

¹⁰ Тук и навсякъде (лат.). — Б. пр.